

TEISMŲ PRAKTIKOS AIŠKINANT IR TAIKANT TEISĖS AKTUS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE KEITIMAS

PRANAS KUČONIS

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedros docentas (iki 2021 m.)

Socialinių mokslų (teisė) daktaras

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius, Lietuva

El. paštas pranas.kuconis@gmail.com

ĮVADAS

Vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus formuoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 str. 2 d.). Į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir Aukščiausiasis Teismas) nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus (Teismų įstatymo 23 str. 3 d.). Jeigu pritaikius byloje baudžiamąjį ar baudžiamojo proceso įstatymą byloje atsirastų pagrindas nukrypti nuo Aukščiausiojo Teismo praktikos, byla gali būti perduota nagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinei sesijai (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 378 str. 2 d.). Taigi pagal įstatymuose nustatytą teisinį reguliavimą tiek vienodą teismų praktiką baudžiamosiose bylose formuoja, tiek ją keičia (nuo jos nukrypsta)¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, nepriešaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – kaip tik tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriamai susijusia ir iš jų kylanti maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti spren-

1 Nesigilinant į žodžių „keitimas“ ir „nukrypimas“ lingvistinę prasmę, straipsnyje jie vartojami kaip sinonimai.

džiamos ne sukuriant naujus teismo precedentus, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas).

Teismų praktikos stabilumą visų pirma užtikrina teisės stabilumas. Kadangi šiuolaikinėje visuomenėje teisinis reguliavimas, įskaitant ir reguliavimą, nustatantį baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamų veikų padarymą, yra nuolat keičiamas, tai keičiama ir teismų praktika. Teismų praktikos keitimą lemia ir kitos priežastys, kurias ir mėginama išsiaiškinti šiame straipsnyje. Tam tikslui analizuojama teismų praktikos baudžiamosiose bylose keitimą nustatančio teisinio reguliavimo raida ir pagal šį reguliavimą priimti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimai baudžiamosiose bylose².

1. TEISMŲ PRAKTIKOS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE KEITIMAS IKI NAUJŲ BAUDŽIAMŲJŲ ĮSTATYMŲ ĮSIGALIOJIMO

Atkūrus Lietuvos nepriklausomą valstybę, toliau galiojo iki tol Lietuvoje veikę įstatymai ir kiti teisės aktai, kurie neprieštaravo Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“, 1990). Taigi tebegaliojo ir 1961 m. priimtas Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – 1961 m. BPK). Šiame kodekse nebuvo normų, reglamentuojančių teismų praktikos baudžiamosiose bylose keitimą. Tai nereiškia, kad galiojant 1961 m. BPK susiformavusi teismų praktika nebuvo keičiama ar nuo jos nebuvo nukrypstama, bet teisiniame reguliavime tai tiesiogiai neatsispindėjo. Tokią situaciją lėmė tuo metu galiojančiuose įstatymuose įtvirtintos vienodos teismų praktikos formavimo nuostatos³ ir teismų sprendimų kontrolės tvarka.

Lietuvos Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatyme (1990) buvo nustatyta, kad Aukščiausiasis Teismas analizuoja ir apibendrina teismų praktiką, teisminę statistiką ir duoda vadovaujamuosius išaiškinimus teismams įstatymų taikymo klausimais, kurie yra privalomi ne tik teismams, bet ir kitiems organams ir pareigū-

2 Buvo išanalizuotas 51 sprendimas: vienas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato sprendimas, viena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos ir 49 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartys, priimtos išnagrinėjus bylą kasacine tvarka. Nebuvo analizuojamos plenarinės sesijos nutartys, priimtos atnaujinus baudžiamąją bylą, kai Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad sprendimas nuteisti asmenį yra priimtas pažeidžiant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ar jos papildomus protokolus (BPK 456 str. 2 d.). Pagal šiose nutartyse pateikiamus išaiškinimus taip pat gali būti keičiama teismų praktika, bet pagrindinis jų tikslas – sudaryti prielaidas ištaisyti besitęsiantį Konvencijos ar jos papildomų protokolų pažeidimą, todėl tokios nutartys turėtų būti atskiro mokslinio tyrimo objektu.

3 Apie vienodos teismų praktikos formavimo būdus plačiau žr.: Kuconis, 2023, p. 140–158.

nams, taikantiems įstatymą (28 str. 1 d. 2 p.). Tiesiogiai šiuos įgaliojimus įgyvendino Aukščiausiojo Teismo plenumas (31 str. 2 p.). Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimais priimami vadovaujameji išaiškinimai teismams buvo vienintelis oficialus vienodos teismų praktikos formavimo būdas, todėl ir pakeisti teismų praktiką galėjo tik Aukščiausiojo Teismo plenumas, pakeisdamas arba panaikindamas anksčiau priimtus nutarimus. Antai Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo plenumo 1991 m. gegužės 10 d. nutarimo Nr. 3 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus, nustatančius baudžiamąją atsakomybę už nužudymus ir kūno sužalojimus“ 22 punktu buvo pripažintas netekusiu galios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenumo 1983 m. balandžio 1 d. nutarimas Nr. 2 „Dėl TSRS Aukščiausiojo Teismo plenumo 1975 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 4 „Dėl teisminės praktikos tyčinių nužudymų bylose“ vykdymo“ (Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimai (1991–1993), 1994, p. 18).

Vienodos teismų praktikos formavimui buvo reikšminga ir 1961 m. BPK įtvirtinta teismų sprendimų kontrolės tvarka: baudžiamąsias bylas tiek kasacine, tiek priežiūros tvarka nagrinėjo Aukščiausiasis Teismas, be to, priežiūros tvarka bylos galėjo būti nagrinėjamos netgi kelis kartus⁴. Aukščiausiojo Teismo plenumas turėjo įgaliojimus panaikinti ir pakeisti Aukščiausiojo Teismo kolegijų ir prezidiumo sprendimus. Prireikus Aukščiausiojo Teismo plenumas konkrečioje byloje galėjo nukrypti nuo savo anksčiau suformuotos įstatymų taikymo praktikos⁵, o jeigu toks nukrypimas neatitikdavo Aukščiausiojo Teismo plenumo išaiškinimų, turėjo būti keičiami ir atitinkami plenumo nutarimai. Taigi teismų praktika galėjo būti keičiama tik „tyliai“, t. y. įstatymuose tokia galimybė nebuvo numatyta ir teismų sprendimuose tiesiogiai toks faktas nebuvo įvardijamas.

1995 m. sausio 1 d. pradėjo veikti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta teismų sistema. Tą pačią dieną įsigaliojusiam Teismų įstatyme (1994) buvo pakeista Aukščiausiojo Teismo atliekamos teismų praktikos įstatymų taikymo klausimais analizės rezultatų teisinė reikšmė: jie prarado privalomąją reikšmę teisę taikantiems subjektams ir tapo metodine medžiaga (rekomendacijomis). Pagrindiniu vienodos teismų praktikos formavimo įrankiu pagal šį įstatymą tapo Teisėjų senato (toliau – ir senatas) aprobuotos ir Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtos teismų nutartys. Tą pačią dieną įsigaliojusiu 1961 m. BPK pakeitimo ir papildymo įstatymu (1994) buvo atsakyta Aukščiausiojo Teismo nutarčių panaikinimo ir pakeitimo galimybės. BPK ir toliau nebuvo normų, reglamentuojančių teismų praktikos baudžiamosiose bylose keitimą.

Galimybė peržiūrėti Aukščiausiojo Teismo nutartis buvo grąžinta 1996 m., BPK papildžius 457 straipsniu, pagal kurį Aukščiausiojo Teismo pirmininkui buvo suteikta teisė

4 Apie teismų sprendimų kontrolės formas baudžiamosiose bylose pagal 1961 m. BPK plačiau žr.: Kučonis, 2002, p. 176–178.

5 Sovietmečiu naujas įstatymų taikymo aiškinimas negalėjo prieštarauti TSRS įstatymams ir TSRS Aukščiausiojo Teismo suformuotai tų įstatymų taikymo praktikai.

savo iniciatyva paduoti Aukščiausiojo Teismo senatui teikimą dėl įsiteisėjusių Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutarčių, priimtų nagrinėjant bylas kasacine tvarka, ar Apeliacinio teismo kasacinių nutarčių, jei nutartyje yra netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas ir tai reikšminga vienodos teismų įstatymo taikymo praktikos formavimui; senate negalėjo būti nagrinėjamos bylos vien dėl bausmių rūšių ar dydžio sugriežtinimo ar sušvelninimo nekeičiant nusikalstamos veikos kvalifikavimo (1 dalis). Aukščiausiojo Teismo senatui taip pat buvo suteikta teisė nagrinėti bylas, kai Europos Tarybos Ministrų Komiteto arba Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimais Lietuvos Respublikos teismų apkaltinamieji nuosprendžiai bei nutartys baudžiamosiose bylose pripažinti pažeidžiančiais Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (1961 m. BPK 457 str. 2 d.). Tokį teikimą buvo leidžiama paduoti per dvejus metus nuo nuosprendžio ar nutarties įsiteisėjimo dienos, o teikimą dėl to, kad reikia nuteistajam taikyti įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar kitokiais pagrindais bloginantį nuteistojo ar išteisintojo padėtį, buvo leidžiama per vienus metus nuo nuosprendžio ar nutarties įsiteisėjimo dienos (1961 m. BPK 457 str. 4 d.).

Aukščiausiojo Teismo senatas išnagrinėjo tik vieną baudžiamąją bylą: 1997 m. kovo 24 d. sprendimu Nr. 1 panaikinta pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis, kuria asmuo buvo nuteistas pagal galiojusio Baudžiamojo kodekso (toliau – 1961 m. BK) 246 straipsnio „Transporto priemonės vairuojančių asmenų pažeidimas eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių“ 3 dalį, ir vėlesni teismų sprendimai, įskaitant Aukščiausiojo Teismo nutarties dalį, kuria nuosprendis ir apeliacinės instancijos teismo nutartis palikti galioti, o baudžiamoji byla nutraukta, nenustačius nuteistojo veikoje nusikaltimo sudėties. Sprendime išaiškintas Kelių eismo taisyklių ir saugos darbe norminių aktų nuostatų konkurencijos atvejis⁶.

Nuo 1999 m. sausio 1 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tapo vienintele kasacine instancija įsiteisėjusiems teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims ir nutarimams. Tą pačią dieną įsigaliojo ir 1961 m. BPK pakeitimai bei papildymai, pagal kuriuos Aukščiausiojo Teismo senatas neteko įgaliojimų nagrinėti bylas, o baudžiamąsias bylas kasacine tvarka nagrinėjo Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų ar septynių teisėjų kolegija arba Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija (1961 m. BPK 416 str. (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 2 d.). Pagal šį teisinį reguliavimą, kasacine tvarka byla galėjo būti nagrinėjama tik vieną kartą, – ją galėjo nagrinėti arba trijų, arba septynių teisėjų kolegija, arba Teismo plenarinė sesija, nes septynių teisėjų kolegija ar Teismo plenarinė sesija ne-

6 Senato sprendime nurodyta, kad jis „priimtas devyniems senato nariams balsavus už ir keturiems prieš“. Būtų galima nesutikti su senato sprendime išdėstytais argumentais ir pamėginti pagrįsti, kad nagrinėtu atveju nebuvo normų konkurencijos ir jos nereikėjo spręsti, bet šis sprendimas plačiau neaptariamas, nes šiuo metu jis negalėtų būti teismo precedentas analogiškiems ar panašioms įvykiams vien dėl to, kad jame analizuojamas žinybiniais teisės aktais nustatytas teisinis reguliavimas, kuris šiuo metu negalioja.

buvo aukštesnė instancija trijų teisėjų kolegijos nutartims nagrinėti. Aukščiausiojo Teismo plenarinei sesijai byla galėjo perduoti ją nagrinėjanti trijų arba septynių teisėjų kolegija, jeigu: 1) remiantis baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymu byloje gali atsirasti pagrindas nukrypti nuo susiklosčiusios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos; 2) teisėtų ir pagrįstų sprendimų baudžiamojoje byloje priėmimas yra susijęs su tiesioginiu Lietuvos Respublikos Konstitucijos taikymu; 3) byla yra ypač reikšminga vienodam įstatymų taikymo praktikos formavimui (1961 m. BPK 427¹ str. (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 2 d.). Toks teisinis reguliavimas buvo panašus į nustatytą Teismų santvarkos įstatyme (1933), pagal kurį „Vyriausiojo Tribunolo teisiančioji sudėtis“ galėjo „pristatyti“ Vyriausiojo Tribunolo visuotiniam susirinkimui išaiškinti teisės klausimą, dėl kurio jai, sprendžiant bylą, kilo abejojimų (91 str.), arba kurį ji, bylą sprendama, „randa reikalinga“ išspręsti kitaip, negu Vyriausiojo Tribunolo jau yra išspręsta kitoje byloje (93 str.), arba kurį ji, bylą sprendama, „randa reikalinga“ išspręsti kitaip, negu Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo jau yra išaiškinta (94 str.).

Taigi tiesiogiai baudžiamojo proceso įstatyme galimybė nukrypti nuo susiklosčiusios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos ir tokio sprendimo priėmimo tvarka įtvirtintos tik nuo 1999 m. sausio 1 dienos.

Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija išsprendė tik vieną baudžiamąją bylą: 1999 m. lapkričio 12 d. nutartimi kasacineje byloje Nr. 2K-280/1999 pakeitė teismų praktiką, susiklosčiusią taikant 1961 m. BK 49 straipsnį „Patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senatis“. Pagal iki tol buvusią teismų praktiką, patraukimo baudžiamojon atsakomybėn terminai, nustatyti 1961 m. BK 49 straipsnio 1 dalyje, buvo skaičiuojami nuo nusikaltimo padarymo iki asmens patraukimo kaltinamuoju. Patraukimas kaltinamuoju – nutarimo patraukti asmenį kaltinamuoju priėmimas (1961 m. BPK 161 str.) – teismų praktikoje ir mokslo darbuose buvo laikomas patraukimu baudžiamojon atsakomybėn (Danisevičius ir kt., 1978, p. 212; Kazlauskas, 1989, p. 150). Plenarinė sesija išaiškino, kad toks 1961 m. BK 49 straipsnio 1 dalies taikymo aiškinimas ir tokia teismų praktika yra neteisingi, nes terminas „patraukimas baudžiamojon atsakomybėn“ turi būti suprantamas ir aiškinamas kaip baudžiamojo įstatymo terminas. Nutartyje aiškinant 1961 m. BK 3 straipsnio 2 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, pagal kurį niekas negali būti pripažintas kaltu nusikaltimo padarymu, taip pat negali būti nuteistas kriminaline bausme kitaip, kaip teismo nuosprendžiu pagal įstatymą, padaryta išvada, kad baudžiamoji atsakomybė siejama su asmens pripažinimu kaltu ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimu.

Šia nutartimi buvo pakeistas momentas, iki kurio skaičiuojami 1961 m. BK 49 straipsnio 1 dalyje nustatyti terminai: jie turėjo būti skaičiuojami ne iki nutarimo patraukti asmenį kaltinamuoju priėmimo, o iki apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo. Aptariama nutartis padarė įtaką ir įstatymų leidybai: Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (2000) (toliau – BK) 95 straipsnyje nustatyti ne patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties,

o apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai. Be to, šie terminai, palyginti su nustatytaisiais 1961 m. BK 49 straipsnio 1 dalyje, yra gerokai ilgesni.

Nepaisant šios nutarties reikšmės teismų praktikai ir įstatymų leidybai, reikia pripažinti, kad nutartyje aiškinant terminą „patraukti baudžiamojon atsakomybėn“⁷ nebuvo atsižvelgta į platesnį teisinį kontekstą, tik pacituota Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalis, pagal kurią asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, bet joje įtvirtintas reguliavimas nebuvo analizuotas ir jo reikšmė baudžiamosios atsakomybės taikymui neatskleista. Išaiškinus, kad baudžiamoji atsakomybė siejama su asmens pripažinimu kaltu ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimu, susiklosto dviprasmiška teisinė situacija: viena vertus, priėmus apkaltinamąjį nuosprendį, asmuo yra patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, bet, kita vertus, kol nuosprendis neįsiteisėjęs, pagal Konstituciją asmuo yra nekaltas. Tokia situacija kartais tęsiasi ilgą laiką, bet, BK įtvirtinus ne patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, o apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminus, praktinės reikšmės neturi.

2002 m. kovo mėn. pakeitus BPK 416 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą, buvo atsisakyta Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos kaip kasacinės bylas nagrinėjančio teismo ir buvo nustatyta, kad kasacinės bylas nagrinėja Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų ar septynių teisėjų kolegija arba šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija (toliau – Skyriaus plenarinė sesija). Iki BPK įsigaliojimo (2003 m. gegužės 1 d.) Skyriaus plenarinė sesija kasacine tvarka išnagrinėjo keturias baudžiamąsias bylas: vienoje aiškinti BK Bendrosios dalies taikymo klausimai, trijose – BK Specialiosios dalies taikymo klausimai. Teismų praktika buvo pakeista tik viena iš šių nutarčių: 2002 m. spalio 8 d. nutartimi Nr. 2K-562/2002 pakeista nusikalstamų veikų, išaiškintų taikant nusikalstamą veiką imituojančią elgesio modelį, kvalifikavimo praktika. Nutartyje išaiškinta, kad tuo atveju, kai nuteistojo veika buvo kontroliuojama teisėsaugos institucijų pareigūnų ir reali žala baudžiamojon įstatymo saugomiems objektams dėl priežasčių, nepriklausančių nuo nuteistojo valios, nepadaroma, jo veika turi būti kvalifikuojama ne kaip baigtas nusikaltimas, o kaip pasikėsinimas padaryti nusikaltimą.

Skyriaus plenarinės sesijos 2002 m. gegužės 21 d. nutartimi Nr. 2K-237/2002 nepakeista susiklosčiusi veikos kvalifikavimo kaip baigto nusikaltimo pagal 1961 m. BK 271 straipsnio 3 dalį praktika tuo atveju, kai įsibrovus į patalpą užvaldoma tik dalis ketinto pagrobti turto, išskyrus atvejus, kai bendra užvaldyto ir pasikėsinto pagrobti turto vertė atitinka stambaus masto apibrėžtį.

7 Šis terminas įtvirtintas Konstitucijos 62, 86, 100, 114 straipsniuose, bet Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje kol kas nėra išaiškintas.

Kitose tuo laikotarpiu priimtose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse yra išaiškinti tam tikri teisės aktų taikymo klausimai, bet nenurodyta, kokia buvo susiformavusi teismų praktika ir ar ji keičiama, ar nuo jos nukrypstama. Antai 2002 m. gegužės 7 d. nutartyje Nr. 2K-127p/2002 išaiškintas 1961 m. BK 312 straipsnio „Kontrabanda“ taikymas. Nutartyje konstatuota, kad kontrabandos dalyką sudaro visa per valstybės sieną gabenamų nedeklaruotų ir nepateiktų muitinės kontrolei grynųjų pinigų suma, o ne jų dalis, viršijanti pinigų sumą, kurios pagal teisės aktus nereikia deklaruoti ir pateikti muitinės kontrolei. Plenarinės sesijos 2002 m. gegužės 28 nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2002 išaiškinta, kad asmens, suorganizavusio nužudymą už atlyginimą, veiksmai kvalifikuotini pagal 1961 m. BK 18 straipsnio 4 dalį, 105 straipsnio 8 punktą (nužudymas dėl savanaudiškų paskatų), nors pats organizatorius savanaudiškų paskatų neturėjo, atvirkščiai, samdydamas nusikaltimo vykdytojus turėjo išlaidų.

2. SKYRIAUS PLENARINĖS SESIJOS NUTARČIŲ, KURIOSE AIŠKINAMOS 2003 M. GEGUŽĖS 1 D. ĮSIGALIOJUSIŲ BAUDŽIAMOJO IR BAUDŽIAMOJO PROCESO ĮSTATYMŲ NORMOS, APŽVALGA

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiame BPK išliko anksčiau galiojęs teisinis reguliavimas, pagal kurį Skyriaus plenarinei sesijai kasacinė byla perduodama nagrinėti tuo atveju, kai pritaikius byloje baudžiamąjį ar baudžiamojo proceso įstatymą atsirastų pagrindas nukrypti nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos (BPK 378 str. 2 d.). Pabrėžtina, kad, skirtingai nuo prieš tai galiojusio reguliavimo, galimas nukrypimas nuo susiformavusios praktikos yra vienintelis pagrindas nagrinėti bylą plenarinėje sesijoje.

Nuo 2011 m. spalio 1 d. baudžiamąsias bylas kasacine tvarka vėl gali nagrinėti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija (BPK 366 str. 2 d. (2011 m. birželio 21 d. įstatymo redakcija)), bet kol kas baudžiamosios bylos tokioje sesijoje nebuvo nagrinėjamos. BPK nenurodyta, kokiais atvejais Teismo plenarinė sesija nagrinėja bylas. Galima daryti prielaidą, kad pagal analogiją Teismo plenarinei sesijai byla galėtų būti perduota tuo atveju, kai pritaikius įstatymą atsirastų pagrindas nukrypti nuo mišrios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus ir Civilinių bylų skyriaus trijų ar išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartyje suformuotos praktikos.

Teismų praktikos taikant nuo 2003 m. gegužės 1 d. galiojančio baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymo normas⁸ keitimas ar nukrypimas nuo jos nėra dažnas

8 Analizuotose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse buvo aiškinamos tik baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymo normos. Baudžiamosiose bylose taikomos ir Aukščiausiojo Teismo nutartyse aiškinamos, ir kitų teisės aktų normos. Antai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-74-689/2021 aiškinamos Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo 17 straips-

reiškiny. Skyriaus plenarinei sesijai BPK 378 straipsnio 2 dalyje nurodytu pagrindu vidutiniškai kasmet perduodamos nagrinėti dvi baudžiamosios bylos⁹. Ankstesnė teismų praktika buvo pakeista arba nuo jos nukrypta tik trečdalyje bylų. Kitais atvejais pagrindas nukrypti nuo Aukščiausiojo Teismo praktikos nebuvo nustatytas. Be to, Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse sprendžiamas ne tik tas teisės taikymo klausimas, dėl kurio byla buvo perduota nagrinėti plenarinei sesijai, bet ir kiti kasaciniame skunde nurodyti klausimai, nes plenarinei sesijai perduodama nagrinėti visa byla.

BK Bendrosios dalies normų taikymo praktika. Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse dažniausiai buvo sprendžiami BK Bendrosios dalies normų taikymo klausimai (17 nutarčių), iš jų – 7 nutartys dėl BK 63 straipsnio „Bausmės skyrimas už kelias nusikalstamas veikas“ taikymo klausimų. Šio straipsnio taikymo praktika buvo keičiama dažniausiai (3 nutartys). Įdomu tai, kad viena nutartimi iki tol taikyta bausmių skyrimo už kelias nusikalstamas veikas praktika buvo pakeista, o kita nutartimi ji atkeista, t. y. pirmosios plenarinės sesijos nutartimi naujai suformuota praktika buvo pakeista ir sugrįžta prie ankstesnės praktikos.

Skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. gegužės 10 d. nutartyje Nr. 2K-282/2005 išaiškinta, kad BK 63 straipsnyje reglamentuojama bausmių, paskirtų už atskiras nusikalstamas veikas, bendrinimo tvarka, o ne jau subendrintų bausmių bendrinimo tvarka, todėl kai reikia bendrinti vienu nuosprendžiu už kelias nusikalstamas veikas paskirtas bausmes su bausmėmis, už kelias nusikalstamas veikas paskirtomis kitu nuosprendžiu, turi būti bendrinamos ne jau subendrintos bausmės, bet abiem nuosprendžiais už atskiras nusikalstamas veikas paskirtos bausmės. Taip bendrinant bausmes, vėlesniu nuosprendžiu negalima pakeisti bausmės, paskirtos ankstesniu nuosprendžiu, kuris nėra skundžiamas¹⁰.

Šia nutartimi buvo pakeista iki tol taikyta bausmių bendrinimo praktika situacijoje, susiformuojančiose tuo atveju, kai asmuo, padaręs kelias nusikalstamas veikas, nuteisiamas ne vienu, o keliais nuosprendžiais (BK 63 str. 9 d.). Nutartyje tiesiogiai nenurodyta, bet iš jos turinio galima spręsti, kad ankstesnės praktikos keitimo priežastis buvo neteisingas BK 63 straipsnyje įtvirtintų normų aiškinimas.

nyje įtvirtintų normų taikymas, nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-280-689/20192K-280-689/2019 – Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. D1-249 patvirtintos Fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos aplinkai atlyginimo dydžio apskaičiavimo metodikos normų taikymas.

9 Trijose baudžiamosiose bylose buvo priimta po dvi Skyriaus plenarinės sesijos nutartis: nutartimis Nr. 2K-P-36/2010, Nr. 2K-P-259/2014, Nr. 2K-P-100-222/2015 buvo kreiptasi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar byloje taikomos BK ar BPK normos neprieštarauja Konstitucijai, o Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, bylos būdavo sprendžiamos iš esmės.

10 Toks BK 63 straipsnyje įtvirtintų normų taikymo aiškinimas buvo pateiktas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 15 d. nutartyje Nr. 2K-1312005, tačiau ne visi skyriaus teisėjai su tokiu aiškinimu sutiko.

Po šios nutarties paskelbimo gerokai padaugėjo kasacinių skundų ir pareiškimų atnaujinti baudžiamąją bylą, kuriuose buvo prašoma skundžiamus teismų sprendimus pakeisti dėl netinkamo BK 63 straipsnio taikymo ir paskirti naują subendrintą bausmę. Skundų ir pareiškimų padaugėjimą lėmė ir pakeista BK 63 straipsnio taikymo praktika, ir bent kiek tikslesnių bausmių dalinio sudėjimo taisyklių nebuvimas BK 63 straipsnio 4 dalyje, dėl to nauja subendrintos bausmės skyrimo tvarka, palyginti su ankstesniąja, buvo palankesnė nuteistiesiems. Bausmių dalinio sudėjimo taisyklės BK 63 straipsnio 4 dalyje buvo sukonkretintos tik 2017 m.: buvo nustatyta, kad turi būti nurodyti kiekvienos iš pridedamų bausmės dalių skyrimo motyvai, be to, pridedamos bausmės dalis negali būti mažesnė negu minimalus tos bausmės rūšies dydis (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, ... straipsnių pakeitimo įstatymas, 2017).

Skyriaus plenarinės sesijos 2007 m. gegužės 22 d. nutartimi Nr. 2K-P-193/2007 bausmių bendrinimo pagal BK 63 straipsnį praktika buvo dar kartą pakeista ir sugrįžta prie ankstesnės praktikos. Nutartyje išaiškinta: tais atvejais, kai priėmus nuosprendį (ar net kelis) nustatoma, kad asmuo iki šių nuosprendžių priėmimo dar yra padaręs vieną ar kelias nusikalstamas veikas, teismas, paskyręs bausmę (bausmes), ją (jas) subendrina su pirmesniu nuosprendžiu paskirta bausme, o kai bausmės pirmesniu nuosprendžiu subendrintos, – su subendrinta bausme; tais atvejais, kai nuosprendžiu pirmojoje byloje bausmės buvo subendrintos esant nusikalstamų veikų sutapčiai (BK 63 str. 1 d., BK 63 str. 9 d. ar BK 63 str. 1 ir 9 d.) ir paskirta subendrinta bausmė, nauju nuosprendžiu paskirtos bausmės tarpusavyje bendrinamos tik tos, kurios turi būti apimamos, o po to jos subendrinamos su pirmesniu nuosprendžiu paskirta subendrinta bausme. Kai bausmės, paskirtos nauju nuosprendžiu, bendrinamos su pirmesniu nuosprendžiu paskirta subendrinta bausme, kitos bausmės pridedamos (t. y. subendrinamos apėmimo, dalinio sudėjimo ar visiško sudėjimo būdais) prie griežčiausios bausmės, paskirtos nauju nuosprendžiu, o kai griežčiausia bausmė yra pirmesniu nuosprendžiu subendrinta bausmė, – pridedamos prie šios bausmės. Nauju nuosprendžiu paskirtas bausmes bendrindamas su subendrinta bausme, paskirta pirmesniu nuosprendžiu, teismas privalo laikytis BK 63 ir 64 straipsniuose esančių taisyklių dėl bausmių apėmimo, dalinio ar visiško sudėjimo, o subendrintą bausmę paskirti tokią, kokia būtų buvusi priimant vieną nuosprendį.

Nutartyje konstatuota, kad BK nenumatyta galimybė priimant antrąjį (trečiąjį ir kitus) nuosprendį ignoruoti pirmojoje (ankstesnėse) byloje (-se) nuosprendžiu subendrintų bausmių (net ir tuo atveju, kai jos buvo subendrintos netinkamai) ir „išbendrinti“ jas tam, kad būtų subendrintos su bausmėmis, paskirtomis nauju nuosprendžiu. BPK yra nustatyti būdai ir procedūros, kaip aukštesnės teisminės instancijos, nagrinėdamos bylas apeliacine, kasacine tvarka ar atnaujinus baudžiamąją bylą BPK XI dalyje nustatytais atvejais, gali pakeisti teismų sprendimus. BPK neleidžiama priimant antrąjį (trečiąjį ir kitus) nuosprendį „išbendrinti“ pirmojoje (ankstesnėse) byloje (-se) nuosprendžiu subendrintas

bausmes tam, kad jos būtų subendrintos su bausmėmis, paskirtomis nauju nuosprendžiu, ir taip pakeisti ankstesnius teismų sprendimus. Nutartyje padaryta išvada, kad Skyriaus plenarinės sesijos nutartyje Nr. 2K-P-282/2005 esamas išaiškinimas yra pernelyg siauras ir gali būti pritaikytas ne visais atvejais, nes neleidžia teisingai išspręsti bylų ir prieštarauja toje pačioje nutartyje įtvirtintam principui, kad subendrinant bausmes ankstesni teismų sprendimai nekeičiami. „Taip teismų praktika tampa prieštaringa ir nenuosekli, pažeidžiami teisingumo, asmenų lygybės teismui principai. Todėl teismų praktikos koregavimas bylose, kuriose paskirtos bausmės bendrinamos su pirmesniu nuosprendžiu paskirtomis subendrintomis bausmėmis, objektyviai būtinas ir pateisinamas.“

Taigi nutartyje Nr. 2K-P-193/2007 netiesiogiai pripažinta, kad nutartyje Nr. 2K-P-282/2005 BK 63 straipsnio taikymas išaiškintas neteisingai, neįvertinus visų įstatymui taikyti reikšmingų aplinkybių¹¹.

Keturiose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse aiškinama BK 63 straipsnio 10 dalyje vartojama sąvoka „tęstinė nusikalstama veika“. 2007 m. spalio 18 d. nutartyje Nr. 2K-P-412/2007, 2011 m. spalio 20 d. nutartyje Nr. 2K-P-267/2011 ir 2021 m. kovo 16 d. nutartyje Nr. 2K-P-31-788/2021 ištaisytos žemesnės instancijos teismų klaidos, padarytos vertinant kaltininkams inkriminuotų nusikalstamų veikų pobūdį (tęstinė veika ar kelios pavienės veikos). Šiose nutartyse neišdėstyta argumentų dėl teismų praktikos keitimo ar nukrypimo nuo jos.

Tęstinės nusikalstamos veikos sąvokos aiškinimas Aukščiausiojo Teismo nutartyse apibendrintas Skyriaus plenarinės sesijos 2023 m. birželio 21 d. nutartyje Nr. 2K-P-51-719/2023. Šioje nutartyje plenarinė sesija akcentavo, kad nusikalstama veika yra tęstinė tais atvejais, kai tas pats asmuo padaro dvi ar daugiau tame pačiame BK straipsnyje nurodytų nusikalstamų veikų, iš kurių kiekviena, vertinama atskirai, atitinka tame pačiame BK straipsnyje nurodytą nusikalstamą veiką, arba kai, padarius dvi ar daugiau veikų, vienas ar keli veiksmai (ar neveikimas) atitinka administracinio nusižengimo (ar kitokio teisės pažeidimo) požymius, bet jų visuma atitinka BK įtvirtintą nusikalstamą veiką ir visas veikas jungia bendras sumanymas. Pagrindinis tęstinės nusikalstamos veikos požymis, skiriančis tęstinę veiką nuo paprasto pavienio nusikaltimo, yra bendras kaltininko sumanymas, sujungiantis du ar daugiau veiksmų, kurie kiekvienas atskirai, nesant bendro sumanymo, galėtų sudaryti atskirus pavienius nusikaltimus, administracinius nusižengimus ar kitokius teisės pažeidimus. Antrasis būtinas tęstinės nusikalstamos veikos požymis yra susijęs su objektyviaisiais požymiais, t. y. visi atlikti veiksmai turi atitikti to paties BK straipsnio dispozicijoje nurodytus veikos požymius, tarp jų ir tokius, kuriais įgyvendinami alterna-

11 Be kita ko, 14 Aukščiausiojo Teismo teisėjų dalyvavo abiejose Skyriaus plenarinėse sesijose. Vadinasi, dalies jų nuomonė nagrinėjamu klausimu per dvejus metus kardinaliai pasikeitė. Straipsnio autorius buvo vienas iš tų 14 teisėjų. Teisėjų pasitarimo kambario paslaptis neleidžia atskleisti nei balsavimo rezultatų, nei asmeninės pozicijos abiem atvejais.

tyvūs veikos požymiai. Kiti požymiai, kurie paprastai teismų praktikoje įvardijami kaip papildomi (neesminiai) tęstinės veikos kriterijai, – nedidelis laiko tarpas, tas pats šaltinis, veikų pobūdis, intensyvumas ir kt., dažniausiai yra tik požymiai, padedantys atskleisti subjektyviuosius tęstinės nusikalstamos veikos požymius – bendrą sumanymą (bendrą kaltės formą), bet jų nebuvimas jokių būdu nepaneigia tęstinės veikos. Praktikoje, taip pat ir vagysčių bylose, įmanomi atvejai, kad atskirus tęstinės nusikalstamos veikos veiksmus gali skirti ir didelis laiko tarpas, ir vagiama gali būti iš skirtingų šaltinių, bet veika gali būti pripažinta tęstine, jei nustatoma, kad visas veikas jungia bendras kaltininko sumanymas.

Vertindama pirmosios ir apeliacinės instancių teismų sprendimus nagrinėjamoje byloje, plenarinė sesija atkreipė dėmesį į tai, kad pagal aptartą tęstinės nusikalstamos veikos sąvoką ir požymius kaltininko bendrą sumanymą apibūdina ne kiekvienas veiksmas atskirai, o jų visuma, todėl, jei kaltininkas sąmoningai atskirais veiksmais vagia mažesnės vertės turtą, pavyzdžiui, tam, kad išvengtų baudžiamosios atsakomybės, bet tai darydamas turi išankstinį bendrą sumanymą tokius savo veiksmus ir toliau tęsti, yra pagrindas pripažinti, kad buvo padaryta tęstinė nusikalstama veika. Aptariamoje nutartyje neišdėstyti argumentai dėl Aukščiausiojo Teismo praktikos keitimo ar nukrypimo nuo jos, bet iš nurodytų teiginių akivaizdu, kad ja sukurtas naujas teismo precedentas: kelios sąmoningai padarytos smulkios vagystės (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 108 str.) tam tikromis sąlygomis gali būti vertinamos kaip tęstinė nusikalstama veika. Nutartyje atskleidus šias sąlygas, sudarytos prielaidos nukrypti nuo ankstesnės praktikos, kai tokios veikos buvo kvalifikuojamos tik kaip administraciniai nusižengimai.

Skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. gegužės 8 d. nutartyje Nr. 2K-P-78/2012 aiškinama idealios nusikaltimų sutapties samprata (BK 63 str. 5 d. 1 p.) ir aptartas nusikalstamų veikų sutapties pobūdis suklastotų pridėtinės vertės mokesčio sąskaitų faktūrų įtraukimo į įmonės buhalterinę apskaitą atveju. Nutartyje neišdėstyta argumentų dėl teismų praktikos keitimo ar nukrypimo nuo jos.

Trijose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse aiškinamas BK 75 straipsnio „Bausmės vykdymo atidėjimas“ taikymas. 2007 m. lapkričio 13 d. nutartyje Nr. 2K-P-549/2007 išaiškinta, kad tais atvejais, kai tam pačiam asmeniui toje pačioje baudžiamojoje byloje už nesunkaus, apysunkio ar neatsargaus nusikaltimo padarymą yra paskirtas laisvės atėmimas, o už sunkų nusikaltimą – bauda, BK 75 straipsnio taikymo klausimas negali būti sprendžiamas.

2010 m. sausio 26 d. nutartyje Nr. 2K-P-6/2010 ir 2019 m. kovo 1 d. nutartyje Nr. 2K-P-58-697/2019 buvo pakeista baudžiamojo poveikio priemonių ir įpareigojimų (pareigų) skyrimo atidedant bausmės vykdymą praktika. Nutartyje Nr. 2K-P-6/2010 išaiškinta, kad pagal BK 75 straipsnio 2 dalį (2007 m. birželio 28 d. įstatymo redakcija) baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimas nėra privalomas. Šiuo išaiškinimu buvo pakeista anksčiau suformuota praktika, pagal kurią atidedant bausmės vykdymą

baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimas buvo privalomas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-196/2009). Praktika pakeista kitaip išaiškinus BK 75 straipsnio 2 dalyje (2007 m. birželio 28 d. įstatymo redakcija) vartojamą žodžių junginį „ir (ar)“. Nutartyje nenurodyta buvusios praktikos keitimo motyvų, bet iš jos turinio aišku, kad anksčiau nurodytas žodžių junginys buvo aiškinamas neteisingai.

Nutartyje Nr. 2K-P-6/2010 taip pat buvo išaiškinta, kad pagal BK 75 straipsnį atidėjus bausmės vykdymą galima skirti tik BK 67 straipsnio 3 dalyje nurodytas baudžiamojo poveikio priemones. Šis išaiškinimas pakeistas 2019 m. kovo 1 d. nutartimi Nr. 2K-P-58-697/2019, kurioje išaiškinta, kad BK 75 straipsnio nuostatomis suteikti įgaliojimai teismui, atidedant bausmės vykdymą, paskirti nuteistajam ir BK 67 straipsnio 3 dalyje nenurodytą baudžiamojo poveikio priemonę. Nutartyje konstatuota, kad BK 67, 75 straipsnio pakeitimai ir priimtas Probacijos įstatymas, aiškinant sistemiškai, sudaro pagrindą daryti išvadą, kad byloje taikytinas teisinis reguliavimas reikšmingai pasikeitė, todėl plenarinės sesijos nagrinėjamoje byloje netaikytinas ankstesnėje byloje įtvirtintas precedentas. Taigi šiuo atveju teismų praktikos keitimą lėmė pakeistas teisinis reguliavimas.

Skyriaus plenarinės sesijos 2014 m. sausio 30 d. nutartimi Nr. 2K-P-1/2014 pakeista teismų praktika taikant BK 30 straipsnį „Profesinių pareigų vykdymas“. Nutartyje išaiškinta, kad „asmenų, kurie padaro žalą, vykdydami profesines pareigas, tačiau neviršydami įstatymų ar kitų teisės aktų nustatytų įgaliojimų, baudžiamoji atsakomybė šalinama visais atvejais taikant BK 30 straipsnį. Jame nėra nustatytų jo taikymo išimčių. Dėl to remiantis šiuo straipsniu pareigūnas neturi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir padaręs didesnę žalą (pavyzdžiui, sunkų sveikatos sutrikdymą), jeigu vykdydamas profesines pareigas neperžengia teisės aktuose nustatytų ribų“. Šiuo išaiškinimu buvo pakeista praktika, suformuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 13 d. nutartyje Nr. 2A-3/2008, pagal kurią klausimas, ar padaryta veika šalina baudžiamąją atsakomybę remiantis BK 30 straipsnio nuostatomis, gali būti sprendžiamas tik padarius turtinę žalą ar nežymius, o išimtiniais atvejais – nesunkius sveikatos sutrikdymus.

BK 38 straipsnio „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko“ taikymo praktika buvo pakeista Skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartimi Nr. 2K-P-464/2005, kurioje aiškinta, kad *nukentėjusiu asmeniu* šio straipsnio prasme gali būti ir žuvusiojo artimas giminaitis. Šia nutartimi buvo pakeista praktika, suformuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutartimi Nr. 2K-372/2004, pagal kurią susitaikymas buvo galimas tik su nuo nusikalstamos veikos tiesiogiai nukentėjusiu asmeniu.

Prie nutarčių, keičiančių Aukščiausiojo Teismo praktiką, priskirtina ir 2012 m. sausio 10 d. nutartis Nr. 2K-P-95/2012, kurioje, aiškinant BK 20 straipsnio „Juridinio as-

mens baudžiamoji atsakomybė“ nuostatas, konstatuota, kad nors juridinio asmens kaltė yra glaudžiai susijusi su fizinio asmens, už kurio padarytą nusikalstamą veiką juridinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, kalte, bet ji nėra tapati šiai kaltei ir negali būti savaimė perkeliama juridiniam asmeniui. Nors nutartyje nurodomos ankstesnės Aukščiausiojo Teismo nutartys (Nr. 2K-269/2010, 2K-582/2010), jose juridinio asmens kaltės klausimas nebuvo detaliam analizuojamas. Nutartyje padaryta išvada, kad fizinio asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaltė yra tik prielaida juridinio asmens kaltei nustatyti. Sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės, turi būti nustatyta ne tik tai, kad šios nusikalstamos veikos buvo padarytos juridinio asmens naudai ar jo interesais, bet ir fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšys su juridiniu asmeniu.

Dviejose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse aiškinami BK bendrosios dalies normų, kurios teismų praktikoje (taip pat ir Aukščiausiojo Teismo praktikoje) iki tol buvo aiškinamos ir taikomos nevienodai, taikymo klausimai.

2009 m. sausio 6 d. d. nutartyje Nr. 2K-P-9/2009 pagrįsta bendrininkavimo su nenustatyto asmeniu galimybė (BK 25 straipsnis). Plenarinė sesija konstatavo, kad „nagrįnėjamojoje byloje pirmosios instancijos teismas, nustatęs kaltinamosios L. P. ir nenustatyto asmens veikos bendrumą, jos susitarimą su šiuo asmeniu bei tyčią padaryti nusikalstamą veiką kartu su juo, taip pat nesant byloje duomenų, suteikiančių pagrindą abejoti dėl nenustatyto asmens pakaltinamumo ir pakankamo atsakomybei amžiaus, pagrįstai konstatavo, kad ji padarė nusikalstamą veiką bendrininkaudama su šiuo asmeniu ir veikė su juo bendrininkų grupe“.

2008 m. gegužės 20 d. nutartyje Nr. 2K-P-85/2008 atkreiptas dėmesys į tai, kad BK 93 straipsnyje įtvirtinta nepilnamečio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga „pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką“ teismų praktikoje suprantama nevienodai: vieni teismai laikosi nuostatos, kad kelių pakartotinių nusikalstamų veikų padarymas pašalina galimybę pripažinti asmenį nusikaltusiu pirmą kartą, kiti teismai laikosi priešingos pozicijos ir, svarstydami klausimą, ar asmuo padarė nusikalstamą veiką pirmą kartą, lemiamą reikšmę teikia teistumo už pirmiau padarytas veikas buvimo ar nebuvimo aplinkybei. Plenarinė sesija, atsižvelgdama į kasacines nutartis Nr. 2K-395/2005, Nr. 2K-543/2006, kuriose išreikšta pozicija nagrinėjamu klausimu, išaiškino, kad pagal BK 93 straipsnį asmuo laikomas pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką, jeigu pripažįstama, kad jis, nebūdamas anksčiau nusikaltęs, yra padaręs tik vieną nusikalstamą veiką arba kelias nusikalstamas veikas, kurios viena kitos atžvilgiu nėra pakartotinės ir sudaro idealiąją sutaptį.

BK 95 straipsnio „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis“ taikymo klausimas Skyriaus plenarinei sesijai buvo perduotas todėl, kad apskūstuose teismų sprendimuose buvo remiamasi Aukščiausiojo Teismo nutartimi kasacinėje byloje Nr. 2K-580/2004. Skyriaus plenarinės sesijos 2008 m. sausio 15 d. nutartyje Nr. 2K-P-100/2008

išaiškinta, kad nutartyje, kuria rėmėsi teismai, BK 95 straipsnio 1 dalies 2 punkto bei 4 dalies taikymo klausimas nebuvo sprendžiamas ir nebuvo aiškinamas, todėl nagrinėjamoji byla BK 95 straipsnio 4 dalies taikymo aspektu nėra analogiška anksčiau nagrinėtai kasacinei bylai, o nurodyta nutartis šiuo atveju nėra teismo precedentas.

Trijose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse yra aiškinami BK Bendrosios dalies taikymo klausimai, bet jose neišdėstyta argumentų dėl teismų praktikos keitimo ar nukrypimo nuo jos:

- BK 3 straipsnio „Baudžiamojo įstatymo galiojimo laikas“ taikymas trunkamųjų nusikaltimų atveju išaiškintas 2014 m. balandžio 11 d. nutartyje Nr. 2K-P-93/2014;
- BK 36 straipsnio „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą“ taikymas aiškinamas 2005 m. lapkričio 28 d. nutartyje Nr. 2K-P-444/2005;
- BK 40 straipsnyje įtvirtintos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą sąlygos smulkiai išaiškintos 2010 m. kovo 18 d. nutartyje Nr. 2K-P-82/2010.

BK Specialiosios dalies normų taikymo klausimai analizuojami daugelyje Skyriaus plenarinės sesijos nutarčių, bet šių normų taikymo praktika pakeista tik dviejose nutartyse.

2016 m. balandžio 12 d. nutartyje Nr. 2K-P-18-648/2016, aiškinant genocido (BK 99 str.) sampratą, konstatuota, kad pasipriešinimo okupacijai (rezistencijos) dalyviai – Lietuvos partizanai, jų ryšininkai ir rėmėjai buvo ne tik politinė grupė, bet ir reikšminga lietuvių tautos kaip nacionalinės, etninės grupės dalis. Šia nutartimi buvo pakeista anksčiau teismų praktika, pagal kurią pasipriešinimo okupacijai (rezistencijos) dalyviai BK 99 straipsnio prasme buvo traktuojami tik kaip politinė grupė (kasacinė nutartis Nr. 2K-158/2005). Teismų praktikos pakeitimui reikšmės turėjo, be kita ko, Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2015 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Vasiliauskas prieš Lietuvą*, kuriuo konstatuotas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnio pažeidimas, t. y. kad buvo pažeistas reikalavimas, jog niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie, remiantis jų padarymo metu galiojusia nacionaline ar tarptautine teise, nebuvo laikomi nusikaltimais. Pakeista teismų praktika lėmė, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. kovo 12 d. sprendime *Drėlingas prieš Lietuvą* Konvencijos 7 straipsnio pažeidimo nekonstatuota.

2021 m. kovo 16 d. nutartyje Nr. 2K-P-31-788/2021 aiškinamas BK 207 straipsnio „Kreditinis sukčiavimas“ (2019 m. liepos 16 d. įstatymo redakcija) taikymas. Šia nutartimi buvo pakeista kreditinio sukčiavimo (BK 207 str.) ir sukčiavimo (BK 182 str.) atribojimo praktika. Praktikos keitimą lėmė baudžiamojo įstatymo pakeitimas – BK 207 straipsnio papildymas antrąja dalimi.

Penkiose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse patvirtinta ankstesnė Aukščiausiojo Teismo praktika aiškinant BK Specialiosios dalies normas.

2004 m. balandžio 20 d. nutartyje Nr. 2K-218/2004 buvo aiškinamas BK 192 straipsnyje (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymo redakcija) įtvirtinto nusikaltimo dalykas. 1961 m. BK 142 straipsnyje buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už svetimo literatūros, mokslo ar meno kūrinio arba jo dalies ar išradimo išleidimą arba viešą paskelbimą savo vardu, 142¹ straipsnyje – už literatūros, mokslo ar meno kūrinio, audiovizualinio kūrinio ar fonogramos neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų importavimą, eksportavimą, platinimą, gabenimą ar laikymą. BK 192 straipsnyje (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymo redakcija) buvo nustatyta atsakomybė tam, kas neteisėtai atgamino literatūros, mokslo, meno ar kitokį kūrinį ar jo dalį arba importavo, eksportavo, platino, gabeno ar laikė komercijos tikslais neteisėtas jų kopijas, bet tiesiogiai nebuvo nustatyta atsakomybė tam, kas neteisėtai atgamino gretutinių teisių objektą ar atliko tam tikrus veiksmus su neteisėtomis jo kopijomis. Teismų praktikoje neteisėtų fonogramų (gretutinių teisių objekto) kopijų platinimas ir kiti veiksmai su jomis buvo kvalifikuojami pagal BK 192 straipsnį. Nutartyje Nr. 2K-218/2004 tokiai teismų praktikai pritarta konstatavus, kad „sistemiškai įsigilinus į visas šiai bylai reikšmingas teisės normas, atsiskleidžia įstatymų leidėjo siekis garantuoti, kad būtų tinkamai apgintos visos autorių ir gretutinių teisių subjektų teisės. Todėl laikyti, kad pereinant nuo senojo prie naujojo baudžiamojo įstatymo iš BK 192 straipsnio yra sąmoningai eliminuota apsauga tam tikrų vertybių, kurios senajame BK, taip pat kituose galiojančio BK straipsniuose ar kituose teisės aktuose buvo ir tebėra saugomos ir ginamos vienodai, nėra pagrindo“. Nutartyje taip pat konstatuota, kad pagal susiklosčiusią teismų praktiką (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-618/2003, Nr. 2K-799/2003) neteisėta fonogramos kopija kartu yra ir neteisėta kūrinio kopija ir sudaro BK 192 straipsnyje numatyto nusikaltimo dalyką, todėl pritaikius BK 192 straipsnį baudžiamojo įstatymo taikymo klaidos nepadaryta ir pagrindo nukrypti nuo Aukščiausiojo Teismo praktikos nėra.

Baudžiamosios teisės teorijos požiūriu Skyriaus plenarinės sesijos 2004 m. balandžio 20 d. nutartis Nr. 2K-218/2004 gali būti vertinama kritiškai, nes joje BK 192 straipsnyje (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymo redakcija) įtvirtinto nusikaltimo dalykas išaiškintas jį plečiant, bet ši nutartis jau negali būti teismo precedentas kitoms byloms, nes BK 192 straipsnyje (2009 m. liepos 9 d. įstatymo redakcija) nustatyta atsakomybė ir tam, kas neteisėtai atgamino gretutinių teisių objektą ar atliko tam tikrus veiksmus su neteisėtomis jų kopijomis.

2009 m. spalio 13 d. nutartyje Nr. 2K-P-305/2009 išaiškinta, kad aplaidus buhalterinės apskaitos tvarkymas (BK 223 straipsnis) traktuotinas kaip toks nusikaltimas, kuris padaromas dėl neatsargumo. „Tokia išvada remiasi ir istorinių sąvokų „aplaidumas“, „aplaidus“ aiškinimu. Teisės teorijoje, teismų praktikoje iki naujo Lietuvos Respublikos

baudžiamojo kodekso priėmimo sąvokos „aplaidumas“, „aplaidus“ buvo siejamos tik su neatsargumu. Pagrindo nukrypti nuo taip susiformavusio aiškinimo nėra. Akcentuojama, kad BK 223 straipsnio 1 dalyje numatytas nusikalstamas aplaidus teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos tvarkymas padaromas tik neatsargia kaltės forma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kasacinės nutartys Nr. 2K-11/2008, 2K-322/2008). Plenarinė sesija kartu pažymi, kad, esant dabartinei BK 223 straipsnio redakcijai, kitos šiame straipsnyje numatytos veikos, t. y. buhalterinės apskaitos netvarkymas arba buhalterinės apskaitos dokumentų nesaugojimas, gali būti padaromos ir tyčia, ir dėl neatsargumo“. Bylos perdavimą nagrinėti Skyriaus plenarinei sesijai lėmė tai, kad pagal BK 16 straipsnio 4 dalį asmuo baudžiamas už nusikaltimo ar baudžiamojo nusizengimo padarymą dėl neatsargumo tik šio kodekso Specialiojoje dalyje atskirai numatytais atvejais, o BK 223 straipsnyje to tiesiogiai nenumatyta.

2009 m. spalio 20 d. nutartyje Nr. 2K-P-247/2009 patvirtinta teismų praktikos nuostata, kad kai nukentėjusiojo mirties priežastis buvo kaltininko padarytas sveikatos sutrikdymas, tai atsakomybė už žmogaus gyvybės atėmimą atsiranda nepriklausomai nuo to, ar nukentėjusysis mirė tuoj po padarytos veikos, ar praėjus kuriam laikui, taip pat nepriklausomai nuo to, ar jis buvo netinkamai gydomas, ar netinkamai diagnozuoti jo sužalojimai, ir nesant šių aplinkybių mirties galbūt buvo galima išvengti (kasacinės bylos Nr. 2K-481/2006, 2K-675/2006, 2K-469/2007, 2K-621/2007, 2K-281/2008, 2K-27/2009 ir kt.).

2012 m. gegužės 8 d. nutartyje Nr. 2K-P-78/2012 patvirtinta teismų praktika, kad „tuo atveju, kai pats bendrovės vadovas ar kitas administracijos atstovas pagal išlaidų orderį paima pinigus iš bendrovės kasos ir juos panaudoja ir nėra išlaidas pagrindžiančių dokumentų (arba pateikti suklastoti), šis veiksmas gali būti vertinamas kaip įmonės turto pasisavinimas arba iššvaistymas (kasacinės nutartys Nr. 2K-451/2004, 2K-440/2005, 2K-202/2006, 2K-213/2006, 2K-47/2007, 2K-108/2008, 2K-61/2009). Be to, pasisavinimu gali būti pripažintas ir įmonės pinigų pervedimas į kitos įmonės sąskaitą pagal fiktyvius sandorius, vėliau juos paimant atgal grynaisiais pinigais ir panaudojant ne įmonės reikmėms, o kitiems tikslams. Kaltininko tvirtinimai, kad bendrovės lėšos iš tikrųjų buvo panaudotos bendrovės reikmėms, nors tai neužfiksuota buhalterinėje apskaitoje ir nepatvirtinta kitais įrodymais, nėra pakankamas pagrindas paneigti tai, kad įmonės turtas buvo pasisavintas (kasacinės nutartys Nr. 2K-208/2008, 2K-368/2008, 2K-163/2009)“.

2015 m. gruodžio 22 d. nutartyje Nr. 2K-P-489-746/2015 patvirtinta teismų praktikoje suformuota nuostata: „<...> jeigu vairuodamas transporto priemonę ir pažeisdamas kelių transporto eismo saugumo ir transporto priemonių eksploatavimo taisykles asmuo numato, kad dėl jo veikos kils baudžiamajame įstatyme numatyti padariniai, ir to siekia (arba nors padarinių nesiekia, bet sąmoningai leidžia jiems kilti), konstatuojama, kad nusikaltimas padarytas tiesiogine (arba netiesiogine) tyčia, todėl pagal BK

281 straipsnį, numatantį baudžiamąją atsakomybę tik už nusikalstamai neatsargius KET pažeidimus, nekvalifikuojamas. Atsižvelgiant į tyčios turinį ir kilusius padarinius kaltininko veika tokiais atvejais yra kvalifikuojama pagal BK straipsnius, nustatančius baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas žmogaus gyvybei, sveikatai ar nuosavybei („Teismų praktika“, Nr. 30).“

Kitose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse yra aiškinami BK Specialiosios dalies normų taikymo klausimai, bet jose neišdėstyta argumentų dėl teismų praktikos keitimo ar nukrypimo nuo jos:

- 2011 m. birželio 23 d. nutartyje Nr. 2K-P-47/2011 išaiškinta, kad „jeigu asmuo parduoda ar kitaip platina narkotines ar psichotropines medžiagas, o kitas asmuo savo noru nusprendžia jų įsigyti ir pats jų atitinkamą dozę suvartoja (išgeria, susileidžia ir pan.), tačiau vėliau dėl šių medžiagų sukeltų komplikacijų jam sutrinka sveikata ir jis miršta, vien tik jų pardavimo ar platinimo kitu būdu fakto, neatsižvelgiant į kitas bylos aplinkybes, nepakanka, kad toks platiniojas visais atvejais būtų pripažįstamas atsakingu už kilusius padarinius, t. y. pripažintas kaltu padaręs ne tik BK 260 straipsnyje, bet ir BK 132 straipsnyje numatytą nusikaltimą – neatsargų gyvybės atėmimą kitam žmogui“;
- nusikaltimo, numatyto BK 189¹ straipsnyje „Neteisėtas praturtėjimas“, sudėties požymiai aiškinami 2014 m. balandžio 11 d. nutartyje Nr. 2K-P-93/2014;
- BK 189¹ straipsnio taikymas po Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimo, kuriuo pripažinta, kad BK 189¹ straipsnio 1 dalis neprieštarauja Konstitucijai, įsigaliojimo aiškinamas 2017 m. gegužės 16 d. nutartyje Nr. 2K-P-169-222/2017. Nutartyje išaiškinta, kad BK 189¹ straipsnis taikytinas tik toms situacijoms, kai BK 189¹ straipsnio 1 dalyje nurodytą turtą asmuo nuosavybės teise įgijo ne anksčiau negu BK 189¹ straipsnio įsigaliojimo dieną (2010 m. gruodžio 11 d.). Be kita ko, toks išaiškinimas buvo pateiktas ir jau minėtoje nutartyje Nr. 2K-P-93/2014;
- 2008 m. spalio 28 d. nutartyje Nr. 2K-P-181/2008 išaiškinta, kad pagal BK 227 straipsnį „Papirkimas“ kvalifikuotini ir tie atvejai, kai asmuo, siekdamas sau pageidautinos valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiklos, siūlo, žada duoti ar duoda jam turtines vertybes, aiškiai jo neinformuodamas, už kokį konkretų veikimą ar neveikimą (teisėtą ar neteisėtą, praeityje ar ateityje) vykdant įgaliojimus siūlomos, žadamos ar duodamos turtinės vertybės;
- valstybės tarnautojui prilyginto asmens sąvoka (BK 230 str.) išaiškinta 2014 m. kovo 13 d. nutartyje Nr. 2K-P-89/2014;
- didelės neturtinės žalos požymis piktnaudžiavimo (BK 228 str. 1 d.) sudėtyje aiškinamas 2021 m. balandžio 22 d. nutartyje Nr. 2K-P-59-495/2021;
- BK 253 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo požymis „didelis šaudmenų kiekis“ aiškinamas 2012 m. spalio 30 d. nutartyje Nr. 2K-P-178/2012;

- didelės žalos požymis savavaldžiavimo (BK 294 str.) sudėtyje analizuojamas 2011 m. spalio 20 d. nutartyje Nr. 2K-P-267/2011. Nutartyje nepritariama praktikai, kai įvairūs tarpusavyje kylantys konfliktai ir ginčai dirbtinai kriminalizuojami kaltinant vieną iš konfliktuojančių pusių nusikalstamu savavaldžiavimu, neanalizuojant, ar pakankamas padarytų veiksmų pavojingumas, neįvertinant kitų teisės šakų normų veiksmingumo atkuriant pažeistas teises;
- savavaldžiavimo panaudojant psichinę ar fizinę prievartą (BK 294 str. 2 d.) požymiai išaiškinti 2012 m. lapkričio 29 d. nutartyje Nr. 2K-P-183/2012.

BPK normų taikymo praktika pakeista trijose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse.

2011 m. lapkričio 10 d. nutartyje Nr. 2K-P-444/2011 išaiškinta, kad BPK 3 straipsnio 1 dalies 7 punkto nuostata, pagal kurią, mirus asmeniui, baudžiamasis procesas gali būti tęsiamas, kai byla reikalinga mirusiajam reabilituoti, negali būti siejama tik su nekaltumo prezumpcijos principu ir aiškinama kaip reiškianti, kad mirusiojo reabilitavimas galimas tik tada, kai toks asmuo buvo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo teismo nuosprendžiu. Šia nutartimi buvo pakeista ankstesnė praktika, kai, mirus kaltinamajam, baudžiamoji byla visais atvejais būdavo nutraukiama vadovaujantis BPK 3 straipsnio (2002 m. kovo 14 d. įstatymo redakcija) 1 dalies 7 punktu. Nutartyje išaiškinta, kad tokiu atveju teismas, nagrinėjantis bylą, turi priimti sprendimą dėl prašymo tęsti procesą reabilituojančiais pagrindais padavusio asmens (paprastai tokiomis asmenimis gali būti mirusiojo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai) įtraukimo į procesą ir tolesnis procesas turi vykti nepažeidžiant baudžiamojo proceso principų, *inter alia*, rungimosi, teisės į gynybą. Baudžiamojo proceso tęsimas, siekiant nustatyti pareikštų kaltinimų asmeniui, kuris yra miręs, pagrįstumą, savaime nereiškia nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimo. Toks baudžiamojo proceso tęsimas, tikrinant pareikštų kaltinimų mirusiam asmeniui pagrįstumą, sudaro teisingas prielaidas įgyvendinti teisingumą baudžiamojoje byloje ir atitinka BPK paskirtį.

BPK 3 straipsnio (2002 m. kovo 14 d. įstatymo redakcija) 1 dalies 7 punkto taikymo klausimai buvo aptariami ir Skyriaus plenarinės sesijos 2007 m. sausio 19 d. nutartyje Nr. 2K-P-236/2007: mirus kasatoriui, buvo nuspręsta tęsti kasacinės bylos nagrinėjimą, nes skundas buvo paduotas jį reabilituojančiais pagrindais.

Skyriaus plenarinės sesijos 2016 m. spalio 11 d. nutartimi Nr. 2K-P-31-746/2016 pakeista bylų nagrinėjimo teisme suėjus baudžiamosios atsakomybės (apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo) senaties terminams praktika (BPK 254 str. 4 d.). Nutartyje išaiškinta, kad bylose, kurių proceso teisme metu suėjo BK 95 straipsnyje nustatyti terminai, turi būti užtikrinama, kad šio straipsnio nuostatos būtų taikomos tik bylų išnagrinėjus iš esmės ir nustatčius, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, t. y. kad kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, o išteisintasis pagrįstai išteisintas

dėl nusikalstamos veikos. Praktikos keitimą lėmė Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas, kuriuo buvo pripažinta, kad BPK 235 straipsnio 1 dalis, 254 straipsnio 4 dalis (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 327 straipsnio 1 punktą (2007 m. birželio 28 d. redakcija) tam tikra apimtimi prieštarauja Konstitucijai.

Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme suėjus baudžiamosios atsakomybės (apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo) senaties terminams klausimai buvo nagrinėjami Skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. gegužės 8 d. nutartyje Nr. 2K-P-9/2012. Nutartyje išaiškinta, kad kai apeliacinės instancijos teismas nusprendžia, jog išteisinamasis nuosprendis naikintinas, bet baudžiamoji byla suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui yra nutrauktina, teismo sprendimas negali būti grindžiamas teiginiais, iš esmės reiškiančiais, jog asmuo yra kaltas nusikalstamos veikos padarymu. Tai nepaneigia galimybės apeliacinės instancijos teismo nutartyje konstatuoti veikos faktinių aplinkybių, bet toks konstatavimas turi neperžengti asmens „įtarimo būklės“ aprašymo ir negali tapti asmens kaltumo pripažinimu.

Skyriaus plenarinės sesijos 2014 m. sausio 30 d. nutartimi Nr. 2K-P-1/2014 pakeista kaltinime nurodytos veikos esminių faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo keitimo teisme praktika (BPK 256 str.). Nutartyje išaiškinta, kad „nagrinėjant bylą apeliacine tvarka teismas sprenddamas inkriminuojamos veikos perkvalifikavimo klausimą turi įgaliojimus, esant pagrindui, ir savo iniciatyva nustatyti iš esmės skirtingas inkriminuojamos veikos faktines aplinkybes. Įgyvendindamas šią teisę, teismas privalo pranešti kaltinamajam ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę, užtikrinti teisę žinoti kaltinimą, teisę į gynybą, kitų tinkamo teisinio proceso principų įgyvendinimą“. Praktikos keitimą lėmė Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, kuriuo buvo pripažinta, kad BPK 255 straipsnio 2 dalis, 256 straipsnio 1 ir 4 dalys tam tikra apimtimi prieštarauja Konstitucijai.

Dviejose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse aiškinami BPK normų, kurios teismų (taip pat ir Aukščiausiojo Teismo) praktikoje iki tol buvo aiškinamos ir taikomos nevienodai, taikymo klausimai.

2019 m. birželio 6 d. nutartyje Nr. 2K-P-75-788/2019 pabrėžta, kad teismai, nagrinėdami civilinius ieškinius baudžiamosiose bylose, procesinių palūkanų priteisimo klausimą sprendžia nevienodai. Nutartyje išaiškinta, kad teismai, priimdami apkaltinamąjį nuosprendį ir tenkindami baudžiamajoje byloje pareikštą civilinį ieškinį bei priteisdami turtinės ir (ar) neturtinės žalos atlyginimą, esant atitinkamam civilinio ieškovo reikalavimui gali priteisti CK 6.37 straipsnio 2 dalyje nustatytas procesines palūkanas nuo momento, kuris negali būti ankstesnis nei teismo nuosprendžio įsiteisėjimo momentas. Tam tikrais atvejais teismas gali nustatyti ir vėlesnį procesinių palūkanų skaičiavimo pradžios momentą, pavyzdžiui, kai skiria nuteistajam ar atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui baudžiamajo poveikio priemonę ar įpareigojimą atlyginti

nusikalstama veika padarytą turtingą žalą (BK 48 straipsnio 6 dalies 2 punktas, 67 straipsnio 2 dalies 4 punktas, 75 straipsnio 3 dalis) ir nustato terminą, iki kada tai turi būti padaryta. Tokiais atvejais procesinės palūkanos skaičiuotinos nuo šio teismo nustatyto termino.

2006 m. spalio 17 d. nutartyje Nr. 2A-P-65/2006 išsamiai aiškinamas 1983 m. Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvencijos nuostatų taikymas, akcentuojant, kad bausmės konversija (pakeitimas), numatyta Konvencijos 11 straipsnyje, nėra naujos bausmės skyrimas pagal valstybės, kuriai nuteistasis perduotas toliau atlikti bausmę, baudžiamuosius įstatymus, kad tik tai asmenį nuteisusioji valstybė turi teisę nuspręsti, ar reikia peržiūrėti nuosprendį (Konvencijos 13 str.). Toks aiškinimas buvo pateiktas todėl, kad teismų praktikoje, nors ir retai, bet pasitaikydavo atveju, kai teismai, BPK 365 straipsnyje nustatyta tvarka derindami užsienio valstybės teismo nuosprendžiu paskirtą laisvės atėmimo bausmę su Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų reikalavimais ir nustatę, kad Lietuvos įstatymai nustato švelnesnę bausmę nei užsienio valstybės įstatymai, taikydami BK 3 straipsnio 2 dalį iš naujo skirdavo bausmę pagal Lietuvos įstatymus¹².

Kitose Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse yra aiškinami BPK normų taikymo klausimai, bet jose neišdėstyta argumentų dėl teismų praktikos keitimo ar nukrypimo nuo jos:

- Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme nustatytais veiksmais gautų duomenų pripažinimo įrodymais sąlygos aiškinamos 2007 m. spalio 18 d. nutartyje Nr. 2K-P-412/2007, 2012 m. spalio 30 d. nutartyje Nr. 2K-P-178/2012, 2015 m. birželio 1 d. nutartyje Nr. 2K-P-94-895/2015;
- ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamos liudytojo apklausos tvarka (BPK 184 str.) ir įrodymų vertinimo (BPK 20 str. 5 d.) klausimai aiškinami 2008 m. gruodžio 16 d. nutartyje Nr. 2K-P-221/2008;
- 2007 m. lapkričio 17 d. nutartyje Nr. 2K-P-429/2007 konstatuota, kad BPK nenustatyta bylų sujungimo ir sujungtų bylų nagrinėjimo tvarka, kai nuosprendžiu nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo per vienus metus padaro naują tyčinį nusikaltimą (BK 38 str. 4 d.), ir tai yra teisės spraga. Šioje nutartyje plenari-

12 Ši byla išnagrinėta ne kasacine tvarka, o atnaujinus ją dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo. Įprastai skyriaus plenarinė sesija gali nagrinėti atnaujintą bylą tuo atveju, kai baudžiamojo įstatymo taikymo klaidą padarė išplėstinė septynių teisėjų kolegija (BPK 453 str. 4 d. 3 p.). Aptariamoji byla kasacine tvarka apskritai negalėjo būti nagrinėjama, nes skundžiama nutartis buvo priimta BPK 365 straipsnyje nustatyta tvarka. Nagrinėti skyriaus plenarinei sesijai byla buvo perduota todėl, kad pareiškime atnaujinti bylą buvo nurodyta Aukščiausiojo Teismo nutartis, kurioje buvo priimtas kitoks sprendimas dėl narkotinių medžiagų stambaus masto kontrabandos kvalifikavimo, nei buvo priimtas atnaujintoje byloje. Skyriaus plenarinės sesijos nutartyje išaiškinta, kaip turi būti kvalifikuojama nuteistojo veika, nenurodant, kad Aukščiausiojo Teismo nutartyje Nr. 2A-25/2006, į kurią apeliavo pareiškėjas, buvo padaryta teisės taikymo (veikos kvalifikavimo) klaida.

nė sesija, apibendrinusi ankstesnėse kasacinėse nutartyse pateiktus išaiškinimus, paaiškino bylų sujungimo ir nagrinėjimo teisme tokiais atvejais tvarką;

- apkaltinamojo nuosprendžio turinio reikalavimai (BPK 305 str. 1 d. 1 ir 2 p.) aiškinami 2009 m. spalio 20 d. nutartyje Nr. 2K-P-218/2009;
- BPK 326 straipsnio 5 dalies 5 punkto nuostatos „panaikinti nutartį ir priimti naują sprendimą“ taikymas aiškinamas 2016 m. lapkričio 30 d. nutartyje Nr. 2K-P-135-648/2016;
- 2012 m. lapkričio 29 d. nutartyje Nr. 2K-P-183/2012 aiškinamos teismo įgaliojimų nagrinėjant kasacinę bylą ribos (BPK 376 str.) ir konstatuota, kad kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą pagal kasacinį skundą, paduotą dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo taikymo, turi pareigą patikrinti visos baudžiamojo įstatymo normos, pagal kurią buvo ar turėjo būti kvalifikuota nusikalstama veika, taikymo tinkamumą. Kasacinės instancijos teismas tokiu atveju nėra saistomas kasacinio skundo motyvų ir turi konstitucinę teisę apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas.

Apibendrinant darytina išvada, kad teismų praktika aiškinant ir taikant teisės aktus baudžiamosiose bylose keičiama dėl šių priežasčių:

- 1) pakeičiamos baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo normos;
- 2) Konstitucinio Teismo nutarimu byloje taikytos teisės normos pripažįstamos prieštaraujančiomis Konstitucijai;
- 3) teisės normos turinys anksčiau aiškintas neteisingai.

3. TEISMŲ PRAKTIKOS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE KEITIMO ARGUMENTAVIMAS

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje daug dėmesio skiriama teismo priimamų sprendimų baudžiamosiose bylose (nuosprendžių ir nutarčių) turiniui ir padarytų išvadų argumentavimui. „Nuosprendis turi nekelti abejonių dėl jame padarytų išvadų. Nusikalstamos veikos aplinkybės, įrodymai ir teismo išvados nuosprendyje turi būti išdėstomi glaustai, tiksliai, nuosekliai ir sudaryti logišką visumą, išvados turi būti argumentuotos, įtikinamos ir nekelti abejonių. Baudžiamojoje byloje esantys prieštaravimai turi būti patikrinti ir teismo įvertinti, dėl tų pačių aplinkybių nuosprendyje negali būti prieštaringų išvadų. Išvados turi būti padarytos įrodymų analizės pagrindu“ (BPK normų, reglamentuojančių nuosprendžio surašymą, apžvalga, 2020, p. 740). Apkaltinamojo nuosprendžio aprašomojoje dalyje nurodomi nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvai ir išvados (BPK 305 str. 1 d. 3 p.). „Nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvai išdėstomi dėl BK bendrosios ir specialiosios dalies straipsnio, jo dalies ar punkto taikymo

<...>, motyvai ir išvados turi būti nuoseklūs ir neprieštaringi <...>. Jeigu teismas pripažįsta kaltinamąjį pavojingu recidyvistu, tokia išvada turi būti argumentuota nuosprendžio aprašomojoje dalyje po nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvų pagrindžiant BK 27 straipsnio 2 dalyje nurodytų sąlygų buvimą ir įvertinant šio straipsnio 3 dalyje nurodytas aplinkybes“ (Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių nuosprendžio surašymą, apžvalga, 2020, p. 741). „Apeliacinės instancijos teismo sprendimo turinys turi būti aiškus, logiškas, nuoseklus ir įtikinamas, nekelti abejonių dėl daromų išvadų pagrįstumo. Pateiktas motyvavimas neturi būti pagrįstas tik pernelyg bendro pobūdžio, formaliais teiginiais, deklaratyviu pritarimu pirmosios instancijos teismo išvadoms <...>. Apeliacinės instancijos teismo nutarties motyvavimas bendro pobūdžio teiginiais, nesusietais su nagrinėjamos bylos aplinkybėmis, paviršutiniškas pritarimas pirmosios instancijos teismo išvadoms, nepateikiant išsamesnių tokio sprendimo motyvų ir aiškiai neatsakius į apeliaciniame skunde išdėstytus esminius argumentus, negali būti pripažinti motyvuotų išvadų dėl apeliacinio skundo prašymų bei esminių argumentų pateikimu ir neatitinka baudžiamojo proceso įstatymo nuostatų“ (Teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme, apžvalga, 2021, p. 837).

Suprantama, kad Aukščiausiojo Teismo teisėjai, nustatę aukštus standartus žemesniųjų instancijų teismų sprendimams, patys privalo tokių pat standartų laikytis surašydami kasacines nutartis.

BPK normose nenustatyta papildomų Skyriaus plenarinių sesijų nutarčių turinio reikalavimų, todėl jas surašant vadovaujamosi BPK 384 straipsnyje išdėstytais bendraisiais kasacinės instancijos teismo nutarties turinio reikalavimais. Aptariant Skyriaus plenarinės sesijos nutartis ne kartą buvo nurodyta, kad jose neišdėstyta argumentų dėl teismų praktikos keitimo ar nukrypimo nuo jos. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad toks teisinis reguliavimas ir tokia nutarčių surašymo praktika neatitinka iš bendrųjų teisės principų kylančio reikalavimo, kad baigiamajame teismo akte negali būti nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, reikšmingų teisingo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) priėmimui (Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 16 d. nutarimas). Toks įspūdis susidaro todėl, kad Aukščiausiojo Teismo trijų ar septynių teisėjų kolegijos nutartyje, kuria byla perduodama nagrinėti Skyriaus plenarinei sesijai, nurodoma konkreti baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo norma, kurią pritaikius gali atsirasti pagrindas nukrypti nuo Aukščiausiojo Teismo praktikos, o Skyriaus plenarinei sesijai nenustačius tokio pagrindo, nutartyje apie galimą nukrypimą nuo praktikos neužsimenama.

Nors toks įspūdis ir susidaro, bet tuo atveju, kai nenustatoma pagrindo nukrypti nuo Aukščiausiojo Teismo praktikos ar ją pakeisti, Skyriaus plenarinės sesijos nutartyje kokių nors papildomų duomenų, nei nurodyti BPK 384 straipsnyje, ir neturėtų būti. Nutartyje, kuria byla perduodama nagrinėti Skyriaus plenarinei sesijai, tik konstatuojama,

kad pritaikius įstatymą gali būti nukrypta nuo susiformavusios praktikos ir nenurodoma tokio sprendimo motyvų, nes dažniausiai tai yra tik sprendimą priėmusių teisėjų nuomonė. Jeigu nagrinėjant bylą Skyriaus plenarinėje sesijoje ši nuomonė nepasitvirtina, plenarinės sesijos nutartyje ji ir neapitaria, nes sprendimo priėmimui teisinės reikšmės neturi. Teisėjai, kurie dėl priimto sprendimo laikėsi kitos nuomonės, turi teisę surašyti atskirąją nuomonę¹³ (BPK 384 str. 10 d.). Jeigu pagrindas nukrypti nuo susiformavusios praktikos ir atitinkami argumentai buvo nurodyti proceso dalyvio kasaciniame skunde, bet nagrinėjant bylą tokio pagrindo nenustatoma, nutartyje nurodomi motyvai, paaiškinantys, kodėl kasacinis skundas laikomas nepagrįstu (BPK 384 str. 5 d.).

Kitaip vertintini atvejai, kai Skyriaus plenarinė sesija, taikydama baudžiamąjį ar baudžiamojo proceso įstatymą, nustato pagrindą nukrypti nuo Aukščiausiojo Teismo praktikos ar ją pakeisti ir priima sprendimą tai padaryti. Nors ir tokiu atveju iš BPK tiesiogiai nekyla reikalavimo nutartyje išdėstyti kokius nors kitus argumentus, nei nurodyti BPK 384 straipsnyje, toks reikalavimas kyla iš bendrųjų teisės principų ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijos.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas veiksmus, turinčius lemiamą reikšmę užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštarinumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, be kita ko, yra konstatavęs: „Nuo esamų precedentų gali būti nukrypstama ir nauji precedentai gali būti kuriami tik tais ypatingais išimtiniais atvejais, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama, ir tik deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant. Nei naujų teismo precedentų kūrimas, nei teismo precedentų argumentavimas (pagrindimas) negali būti tokie valiniai aktai, kurie nėra racionaliai teisiškai motyvuoti. Jokio naujo teismo precedento sukūrimo ar argumentavimo negali lemti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai“ (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

Taigi tais atvejais, kai ankstesnė teismų praktika taikant teisės aktus baudžiamosiose bylose yra keičiama (nuo jos nukrypstama), Skyriaus plenarinės sesijos nutartyje turi būti argumentų, aiškiai ir racionaliai pagrindžiančių tokio keitimo būtinybę. Skyriaus plenarinės sesijos nutarčių analizė rodo, kad tokie argumentai nutartyse išdėstomi ne visada.

Skyriaus plenarinės sesijos nutartyse teismų praktikos keitimo priežastis visada aiškiai įvardijama ir atitinkami argumentai išdėstomi tais atvejais, kai teismų praktikos keitimą lemia baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pakeitimas. Antai Skyriaus plenarinės sesijos 2019 m. kovo 1 d. nutartyje Nr. 2K-P-58-697/2019, kuria pakeista BK 75 straipsnio taikymo praktika, aptartas byloje taikytinas teisinis reguliavimas, konsta-

13 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo Jono Prapiesčio atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.

tuota, kad jis reikšmingai pasikeitė ir todėl ankstesnis precedentas netaikytinas. 2021 m. kovo 16 d. nutartyje Nr. 2K-P-31-788/2021, kuria pakeista kreditinio sukčiavimo (BK 207 str.) ir sukčiavimo (BK 182 str.) atskyrimo praktika, išaiškinta, kaip buvo kvalifikuojamos ir kaip po to, kai 2019 m. liepos 16 d. įstatymu Nr. XIII-2334 buvo pakeistas BK 207 straipsnis, turėtų būti kvalifikuojamos nusikalstamos veikos, pasireiškusios tikslinės paramos, subsidijos ir dotacijos gavimu apgaule.

Teismų praktikos keitimo priežastis taip pat aiškiai įvardijama ir tais atvejais, kai priimamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo byloje taikytos teisės normos pripažįstamos prieštaraujančiomis Konstitucijai (nutartys Nr. Nr. 2K-P-1/2014, Nr. 2K-P-31-746/2016). Skyriaus plenarinės sesijos 2016 m. spalio 11 d. nutartyje Nr. 2K-P-31-746/2016 netgi nurodyta: „Po oficialaus Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimo (2016 m. birželio 27 d.) neturi būti vadovujamasi ankstesniais bendrosios kompetencijos teismų precedentais dėl bylos nutraukimo teisme suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui, kurie buvo suformuoti iki šiuo nutarimu pripažįstant minėtas BPK 235, 254 ir 327 straipsnių nuostatas šiuo klausimu prieštaraujančiomis Konstitucijai.“

Tokios Skyriaus plenarinės sesijos nutarčių surašymo praktikos ne visada laikomasi tais atvejais, kai baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo taikymo praktika keičiama dėl to, kad anksčiau teisės normos turinys buvo aiškinamas neteisingai. Ši teismų praktikos keitimo priežastis tiesiogiai neįvardyta nė vienoje Skyriaus plenarinės sesijos nutartyje. Pagal nutartyse išdėstytus argumentus galima tik daugiau ar mažiau tiksliai spėti, kad teismų praktikos keitimo ar nukrypimo nuo jos priežastis yra teisės taikymo ir aiškinimo klaida ankstesnėse Aukščiausiojo Teismo nutartyse. Dažnai nutartyse net nenurodoma, kad teismų praktika keičiama ar nuo jos nukrypstama, o tiesiog išdėstomas įstatymo normos aiškinimas. Kaip tik taip buvo padaryta pirmojoje teismų praktiką baudžiamosiose bylose keitusioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 1999 m. lapkričio 12 d. nutartyje Nr. 2K-280/1999, kuria buvo pakeista patraukimo baudžiamajon atsakomybėn senaties terminų skaičiavimo tvarka. Taip pasielgta ir surašant nutartį Nr. 2K-282/2005, kuria pakeista BK 63 straipsnio taikymo praktika; nutartį Nr. 2K-P-6/2010, kuria pakeista BK 75 straipsnio taikymo praktika; nutartį Nr. 2K-P-464/2005, kuria pakeista BK 38 straipsnio taikymo praktika; nutartį Nr. 2K-P-95/2012, kuria pakeista BK 20 straipsnio taikymo praktika; nutartį Nr. 2K-P-18-648/2016, kuria pakeistas BK 99 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo požymio „politinė grupė“ aiškinimas; nutartį Nr. 2K-P-444/2011, kuria pakeista BPK 3 straipsnio 1 dalies 7 punkto taikymo praktika. Panaši ir Skyriaus plenarinės sesijos 2023 m. birželio 21 d. nutarties Nr. 2K-P-51-719/2023 struktūra: išaiškinti tęstinės nusikalstamos veikos požymiai ir išdėstytos sąlygos, kurioms esant kelios sąmoningai padarytos smulkios vagystės gali būti kvalifikuojamos kaip nusikalstama veika.

Aptariamuoju požiūriu išsiskiria tik dvi Skyriaus plenarinės sesijos nutartys, kuriomis buvo pakeista ankstesnė Aukščiausiojo Teismo praktika.

2014 m. sausio 30 d. nutartyje Nr. 2K-P-1/2014 išdėstyta Aukščiausiojo Teismo praktika taikant BK 30 straipsnį ir konstatuota, kad plenarinė sesija, „nukrypdamą nuo šio išaiškinimo, laikosi nuostatos, kad asmenų, kurie padaro žalą, vykdydami profesines pareigas, tačiau neviršydami įstatymų ar kitų teisės aktų nustatytų įgaliojimų, baudžiamoji atsakomybė šalinama visais atvejais taikant BK 30 straipsnį“, ir pateikiami tokio aiškinimo argumentai. Taigi nutartyje aiškiai nurodyta, kad ankstesnė praktika, pagal kurią BK 30 straipsnis galėjo būti taikomas tik padarius turtinę žalą ar nežymius, o išimtiniais atvejais – nesunkius sveikatos sutrikdymus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2008), yra keičiama.

Detaliausi teismų praktikos keitimo argumentai išdėstyti Skyriaus plenarinės sesijos 2007 m. gegužės 22 d. nutartyje Nr. 2K-P-193/2007, kuria antrą kartą buvo pakeista bausmių bendrinimo pagal BK 63 straipsnį praktika. Šios nutarties motyvuojamojoje dalyje yra atskiras skyrius „Dėl pagrindo nukrypti nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos“, kuriame kritikuojamas ankstesnėje Skyriaus plenarinės sesijos nutartyje pateiktas BK 63 straipsnio aiškinimas, išdėstytos priežastys, dėl kurių „teismų praktikos koregavimas byloje, kuriose paskirtos bausmės bendrinamos su pirmesniu nuosprendžiu paskirtomis subendrintomis bausmėmis, objektyviai būtinas ir pateisinamas“, ir pateikiamas naujas BK 63 straipsnio taikymo aiškinimas. Išskirtinis dėmesys praktikos keitimo argumentavimui skirtas todėl, kad buvo keičiama būtent Skyriaus plenarinės sesijos nutartimi suformuota praktika.

Taigi iš daugumos Skyriaus plenarinės sesijos nutarčių turinio negalima spręsti, ar jomis keičiama ankstesnė teismų praktika, ar ne, nes jose tiesiog pateikiamas teisės normos aiškinimas ir nenurodoma, ar teismų praktika keičiama, ar ne. Tais atvejais, kai teismų praktika nekeičiama arba kai Skyriaus plenarinei sesijai byla perduodama nagrinėti todėl, kad teisės normos teismų praktikoje (taip pat ir Aukščiausiojo Teismo praktikoje) aiškinamos ir taikomos nevienodai, tai pateisinama. Tačiau tais atvejais, kai teismų praktika yra keičiama, o Skyriaus plenarinės sesijos nutartyje to nenurodoma ir nutartis surašoma panašiai kaip išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis (kai baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo taikymas byloje reiškia naują teisės normos aiškinimą teismų praktikoje), nutartyje trūksta teisinio aiškumo. Tokiais atvejais teismų praktikos pakeitimo faktą supranta tik buvusią teismų praktiką žinantys asmenys. Suvokiant, kad Skyriaus plenarinės sesijos nutartis, ypač ta, kuria keičiama teismų praktika, yra svarbi ne tik nagrinėjamai bylai, bet ir būsimiems teismų sprendimams, svarbu užtikrinti, kad naujas teismo precedentas ne tik būtų aiškiai ir racionaliai argumentuotas, bet kad iš nutarties turinio būtų aišku, jog ankstesnė teismų praktika yra keičiama ir ja neturi būti vadovaujama.

Minėta, kad BPK normose nenustatyta papildomų Skyriaus plenarinių sesijų nutarčių turinio reikalavimų, todėl savaime peršasi pasiūlymas BPK 380 straipsnį „Bylos nagrinėjimas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinėje se-

sijoje“ papildyti nuostata, kurioje tokie reikalavimai būtų nurodyti. Vis dėlto, įvertinus atlikto tyrimo rezultatus, tokio pasiūlymo neteikiama. Pirma, teismų praktikos aiškinant ir taikant teisės aktus baudžiamosiose bylose keitimas yra retas reiškinys, o tais atvejais, kai teismų praktika nekeičiama, Skyriaus plenarinės sesijos nutarties turiniui papildomų reikalavimų nekylo. Antra, išskyrus atvejus, kai ankstesnės teismų praktikos keitimo priežastis yra pakeistas teisinis reguliavimas arba Konstitucinio Teismo nutarimas ar kai pagrindas nukrypti nuo susiformavusios praktikos nurodytas kasaciniame skunde, proceso dalyviai neturi galimybės išsakyti savo nuomonės dėl galimo praktikos keitimo. Nutartyje, kuria byla perduodama nagrinėti Skyriaus plenarinei sesijai, nurodoma konkreti teisės norma, kurią pritaikius gali atsirasti pagrindas nukrypti nuo Aukščiausiojo Teismo praktikos, bet konkretaus tos praktikos aspekto, nukrypimo nuo jos priežasties, naujo aiškinimo krypties nenurodoma ir negali būti nurodyta, nes, kaip minėta, galimas nukrypimas nuo praktikos yra tik sprendimą priėmusių teisėjų nuomonė. Trečia, Konstitucinio Teismo ir Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje jau suformuluoti išsamūs baigiamųjų teismo aktų turinio reikalavimai, tereikia tik jais nuosekliai vadovautis.

IŠVADOS

1. Tiesiogiai baudžiamojo proceso įstatyme galimybė nukrypti nuo susiklosčiusios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos ir tokio sprendimo priėmimo tvarką įtvirtintos tik nuo 1999 m. sausio 1 dienos. Iki tol teismų praktika aiškinant ir taikant įstatymus baudžiamosiose bylose buvo formuojama ir keičiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimais ir peržiūrint Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis. Pagal galiojantį teisinį reguliavimą, teismų praktika baudžiamosiose bylose gali būti pakeista Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos arba šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartimis.
2. Teismų praktikos aiškinant ir taikant baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymo normas keitimas ar nukrypimas nuo jos nėra dažnas reiškinys. Teismų praktika yra keičiama dėl to, kad: 1) pakeičiamos byloje taikytos normos, 2) Konstitucinio Teismo nutarimu byloje taikytos teisės normos pripažįstamos prieštaraujančiomis Konstitucijai, 3) teisės normos turinys anksčiau aiškintas neteisingai.
3. BPK normose nenustatyta papildomų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinių sesijų nutarčių turinio reikalavimų. Iš daugumos plenarinės sesijos nutarčių turinio negalima spręsti, ar jomis keičiama ankstesnė teismų praktika, ar ne, nes jose tiesiog pateikiamas teisės normos aiškinimas ir nenurodoma, ar teismų praktika keičiama, ar ne. Tais atvejais, kai teismų praktika yra keičiama, toks nutarties turinys stokoja teisinio aiškumo. Įvertinus atlikto tyrimo rezultatus,

neteikiama pasiūlymo BPK nustatyti papildomų plenarinės sesijos nutarčių turinio reikalavimų, nes, be kita ko, Konstitucinio Teismo ir Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje yra suformuluoti išsamūs baigiamųjų teismo aktų turinio reikalavimai, reikia tik jais nuosekliai vadovautis.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ (1990). *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 9-224.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
- Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 18-147.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68², 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas (2017). TAR, 15859.
- Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (1961). *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 18-148.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, 95-1862.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 67-1605.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, 112-3104.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 26, 285, 287, 416, 427¹, 427², 427³ straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 31-1128.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 40, 320, 323, 366 ir 373 straipsnių pakeitimo įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 85-4127.
- Teismų santvarkos įstatymas (1933). *Vyriausybės žinios*, 419-2900.
- Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymas (1990). *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 8-185.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, 46-851.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 17-649.

Specialioji literatūra

- Danisevičius, P., Kazlauskas, M., Palskys, E. (1978). *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas*. Vadovėlis. Vilnius: Mintis.
- Kazlauskas, M. (sud.) (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis.
- Kučonis P. (2022). Baudžiamosios bylos atnaujinimo dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo teisinio reguliavimo raida ir kai kurios problemos. *Teisė*, 125, p. 175–188.
- Kučonis P. (2023). Vienodos teismų praktikos formavimas Lietuvoje nuo 1990 metų. *Teisė*, 127, p. 140–158.

Teismų praktika

- Vasiliauskas prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 35343/2005 [2015-10-20]. ECLI:CE:ECHR:2015:-1020JUD003534305.
- Drelingas prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 28859/2016 [2019-03-12]. ECLI:CE:ECHR:2019:-0312JUD002885916.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 36-1292.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 111-4549.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. kovo 24 d. sprendimas Nr. 1. *Teismų praktika*, 1997, 7, p. 104–106.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 1999 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-280/1999.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1312005.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-25/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2006 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-65/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-196/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-127p/2002, 2K-237/2002, 2K-322/2002, 2K-562/2002, 2K-218/2004, 2K-282/2005, 2K-P-444/2005, 2K-P-464/2005, 2K-P-193/2007, 2K-P-236/2007, 2K-P-412/2007, 2K-P-429/2007, 2K-P-549/2007, 2K-P-85/2008, 2K-P-100/2008, 2K-P-181/2008, 2K-P-221/2008, 2K-P-9/2009, 2K-P-218/2009, 2K-P-247/2009, 2K-P-305/2009, 2K-P-6/2010, 2K-P-36/2010, 2K-P-82/2010, 2K-P-47/2011, 2K-P-267/2011, 2K-P-444/2011, 2K-P-9/2012, 2K-P-78/2012, 2K-P-95/2012, 2K-P-178/2012, 2K-P-183/2012, 2K-P-1/2014, 2K-P-89/2014, 2K-P-93/2014, 2K-P-259/2014, 2K-P-94-895/2015, 2K-P-100-222/2015, 2K-P-489-746/2015, 2K-P-18-648/2016, 2K-P-31-746/2016, 2K-P-135-648/2016, 2K-P-169-222/2017, 2K-P-58-697/2019, 2K-P-75-788/2019, 2K-P-31-788/2021, 2K-P-59-495/2021, 2K-P-51-719/2023.
- Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių nuosprendžio surašymą, apžvalga (2020). *Teismų praktika*, 53, 692–745.
- Teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme, apžvalga (2021). *Teismų praktika*, 54, 750–838.

Kiti šaltiniai

- Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo plenumo nutarimai (1991–1993)* (1994). Vilnius: Teisinės informacijos centras prie [Lietuvos Respublikos] teisingumo ministerijos.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo Jono Prapiesčio atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.